

УДК 37.011.31:371.134

СИСТЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

Куценко Т.В., здобувач
кафедри теорії та методики професійної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті теоретично обґрунтовано систему методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Доведено, що професійна самореалізація вчителів відбувається завдяки такій організації методичної роботи, яка задовольняє потреби вчителів та учнів сучасної школи, сприяє співпраці й побудові міжособистісних стосунків на засадах гуманізму й ділового партнерства. Зазначено, що керівники і методисти мають отримувати спеціальну підготовку з організації методичної роботи, бути взірцями і прикладами для вчителів.

Ключові слова: самореалізація особистості, професія вчителя, методична робота, загальноосвітній навчальний заклад, система, педагогічні умови.

В статті теоретично обґрунтована система методической работы общеобразовательных учебных заведений. Доказано, что профессиональная самореализация учителей происходит благодаря такой организации методической работы, которая удовлетворяет потребности учителей и учеников современной школы, способствует сотрудничеству и построению межличностных отношений на принципах гуманизма и делового партнерства. Отмечено, что руководители и методисты должны получать специальную подготовку по организации методической работы, быть образцами и примерами для учителей.

Ключевые слова: самореализация личности, профессия учителя, методическая работа, общеобразовательное учебное заведение, система, педагогические условия.

Kutsenko T.V. THE SYSTEM OF METHODOLOGICAL WORK OF SECONDARY SCHOOLS AS A MEANS OF STIMULATING THE PROFESSIONAL REALIZATION OF TEACHERS

The article is theoretically grounded system of methodical work of educational institutions. It is proved that the professional potential of teachers takes place through this organization, methodical work, which meets the needs of teachers and students of the modern school, promotes collaboration and building interpersonal relations on the principles of humanism and business partnerships. Noted that the managers and trainers should receive special training on the organization of methodical work, to be models and examples for teachers.

Key words: personal fulfillment, teaching profession, teaching job, secondary school system, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Методична робота є одним з видів педагогічної діяльності вчителя, вона стимулює його до професійної самореалізації, а про її значущість неодноразово писали і науковці, і практики. Так, на думку Я. Стемковської [8], науково-методична робота загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) розвиває організаційну культуру вчителя, сприяє корекції норм і правил поведінки, цінностей, традицій, створенню атмосфери співпраці й партнерства, побудові міжособистісних взаємин на засадах гуманізму й демократизму. І. Титаренко [9] надає перевагу підвищенню кваліфікації учителів безпосередньо в школі за рахунок системи методичної роботи, що допомагає здійснювати моніторинг якості успішності учнів, ефективності науково-методичного забезпечення педагогічного процесу; оперативно аналізувати динаміку сформованості знань і вмінь, навичок учнів та на основі зроблених висновків коригувати отримані результати; вибудовувати зміст методичної

роботи згідно з результатами реального педагогічного процесу; реагувати на ускладнення, що виникають у процесі професійної діяльності вчителя; своєчасно отримувати інформацію про передовий педагогічний досвід, досягнення науки і практики; виявляти ініціативність у розробці інноваційних методик, розробок уроків. До особливостей організації науково-методичної роботи Л. Литвин [4] відносить забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у міжкурсовий період; практичну спрямованість заходів з поєднанням індивідуальних та колективних форм співпраці з педагогами, наприклад, участь учителів у роботі школи молодого вчителя, творчих групах, складанні інтегрованої системи планування, яка дає змогу проектувати життєтворчість педагогів, використовувати результати моніторингових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні посилаємося на праці [1–11], в яких висвітлюються авторські

підходи до розкриття суті методичної роботи ЗНЗ як системи. Методологічною основою дослідження є системний підхід, особливостями якого є вивчення об'єкта пізнання або його перетворення як системи; сприйняття системи як єдності відношень і зв'язків окремих частин (складових), які обумовлюють виконання функцій; виявлення різноманітних типів зв'язків між частинами системи та зведення їх у єдину системну теоретичну картину; розкриття частин системи в логічній послідовності: мета, завдання, стратегія, системоутворювальний фактор, структура, функції, зміст, принципи, засоби (прийоми, методи, форми, технології), напрями розвитку системи, педагогічні умови, рівні на основі уточнених критеріїв, показників та результат; виявлення ознак системи: цілеспрямованості, цілісності, структурності, функціональності, ієрархічності, самоорганізації, зв'язку із зовнішнім середовищем у практичній діяльності [7, с. 27–28]. Ідея розвитку процесів самоті вчителів завдяки методичній роботі започаткована ученою І. Титаренко [9], яка підвищення професійної кваліфікації учителів початкових класів у системі методичної роботи ЗНЗ розглядає як засіб його творчого розвитку та саморозвитку, закріплення професійно значущих якостей і готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

У проведених дослідженнях [1–11] бракує чітко виписаної системи методичної роботи ЗНЗ, її структурних і функціональних одиниць, зв'язків між ними. Методична робота як засіб професійної самореалізації учителів розглядалася опосередковано.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в тому, щоб розкрити складові системи методичної роботи ЗНЗ та її роль у стимулюванні професійної самореалізації учителів на основі проведеного огляду наукової літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі результатів аналізу наукової літератури [3; 6; 9; 10] зазначимо, що система методичної роботи ЗНЗ розглядається як цілісна єдність взаємопов'язаних дій і методичних заходів, що ґрунтуються на досягненнях науки та передового педагогічного досвіду, співпраці на різних адміністративних рівнях та спрямована на підвищення кваліфікації і педагогічної майстерності вчителів, розвиток творчої діяльності та залучення до дослідницької й інноваційної діяльності кожного працівника освіти окремо та педагогічного колективу в цілому і, як наслідок, досягнення оптимального рівня навченості, вихованості, розвиненості суб'єктів педагогічного процесу.

Т. Ткачова [10] в аналогічному визначенні зазначеного терміна акцентує увагу на значущості методичної роботи у формуванні готовності вчителів до самоосвіти, саморозвитку. Я. Стемковська наголошує на тому, що науково-методична робота школи художньо-естетичного профілю є цілісною системою взаємопов'язаних заходів, які ґрунтуються на досягненнях психолого-педагогічної науки, є прикладом кращого педагогічного й управлінського досвіду, спрямовані на підвищення професіоналізму й педагогічної майстерності вчителя [8, с. 2]. Термін «система спільної науково-методичної роботи», на думку Л. Литвин, означає узгоджену систему методичних заходів на рівні всіх закладів післядипломної освіти, яка спрямована на задоволення освітніх потреб педагогів із врахуванням особистісно-індивідуального підходу та вільного їх вибору [4, с. 16].

У дослідженні уточнимо поняття «система методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів» як злагоджена дія всіх її складових, реалізація яких підпорядкована меті і завданням, позитивним результатам освітнього процесу. Особистість та розвиток її самості є ключовою позицією системи методичної роботи ЗНЗ.

Метою методичної роботи ЗНЗ є створення умов для стимулювання професійної самореалізації учителів, а *завданнями* – підвищення професіоналізму й педагогічної майстерності педагогічних працівників, формування методичної компетентності як складової професійної компетентності вчителів, спонукання до самоосвіти й самовиховання керівників, методистів, учителів, створення атмосфери якісного навчання і виховання школярів. Визначаємо *стратегію* методичної роботи ЗНЗ як об'єднання суб'єктів педагогічної праці для розв'язання спільних питань, побудови партнерських відносин, знаходження нових підходів до навчання і виховання школярів сучасної школи, реалізації прагнення вдосконалювати й реалізовувати власний потенціал у педагогічній діяльності.

Системоутворювальним фактором є прагнення вчителів до професійної самореалізації в системі методичної роботи. Цінною є думка І. Харкавцівої про те, що самореалізація є інтегратором професійних і особистісних здібностей людини і забезпечує успішне виконання нею професійної діяльності. «Самореалізація пов'язана з виявленням системоутворювального ставлення до професійної діяльності. Для вчителя таким ставленням виступає ціннісне ставлення до учня. Специфіка самореалізації педагога полягає в тому, що вчитель

не тільки сприймає себе як суб'єкта власної діяльності, але й учнів як суб'єктів їхньої власної діяльності» [11, с. 18].

Стосовно структури методичної роботи ЗНЗ думки вчених розділилися так. У праці Н. Грищенко розглянутий розвиток комунікативних умінь учителів у системі методичної роботи ЗНЗ, до складових якої віднесено організацію роботи педагогічної ради, науково-методичної ради школи, тренінги, семінари з відповідною тематикою, наприклад, «Діалог у навчально-виховному процесі сучасної школи», конкурс «Учитель року», роботу педагогічних студій, школу вдосконалення комунікативної компетентності учителя, школу професійної майстерності, методичні об'єднання, самоосвіту вчителя [2, с. 9–10].

У свою чергу, С. Майдаченко [5] розглядає структуру організації методичної роботи в педагогічному училищі як цілісну систему, що охоплює підвищення професійного рівня педагогічної діяльності викладача. До зовнішньої сторони віднесено Міністерство освіти і науки України, функціональні обов'язки якого пов'язані з визначенням стратегії і тактики діяльності методичної роботи в закладах освіти; управління освіти обласних державних адміністрацій, яке визначає управлінські команди і педагогічних кадрів, та контролем здійснення методичної роботи в закладах освіти; управління відділів освіти державної адміністрації, які відповідають за науково-методичне забезпечення організації методичної роботи; заклади ступеневої професійної педагогічної освіти, дії яких спрямовані на вдосконалення системи методичної роботи в навчальних закладах. Внутрішня організація методичної роботи наведена як два рівні: 1) планування, керівництво, контроль, корекція і координація діяльності методичної роботи; 2) психолого-педагогічна готовність керівників і педагогів до участі в методичній роботі, що виявляються в позитивній мотивації, усвідомленні знань про інноваційне управління методичною роботою, сформованих знаннях і вміннях здійснювати інноваційну стратегію організації навчальної діяльності, розвитку інноваційного мислення і гуманістичної спрямованості педагога. Вчена зазначає, що результатами професійної готовності керівників до інноваційної організації методичної роботи є вміння створювати конкурентоздатну команду педагогів, упродовжувати демократичне спілкування з учасниками педагогічного процесу, мотивувати учасників методичної роботи до саморозвитку й формування педагогічної культури.

Іншої думки дотримується Т. Ткачова [10], розглядаючи структурні компоненти науково-методичної роботи як мету – під-

вищення науково-теоретичного і загальнокультурного рівнів, психологічно-педагогічної й професійної майстерності, розвиток духовної культури; наявність науково-методичної інформації для медпрацівників міста щодо проблем духовної культури особистості взагалі та сучасного вчителя зокрема; способи досягнення визначеної мети, тобто засоби, форми й методи реалізації завдань розвитку духовної культури особистості вчителя; кадри (методичні працівники, управлінські кадри), які здійснюють педагогічну взаємодію з учителями.

Зміст методичної роботи на прикладі вчителів початкових класів відбиває соціально-педагогічну роботу з батьками; підвищення ефективності ділового спілкування вчителів; роботу з сучасними інформаційними технологіями; підвищення компетентності вчителя у розвитку культури поведінки молодших школярів [9, с. 17].

Н. Беседа [1] зазначає, що в процесі методичної роботи ЗНЗ відбувається підготовка вчителя до застосування здоров'язберезувальних технологій, а ефективність такої підготовки залежить від реалізації таких функцій методичної роботи: організаційної, діагностичної, планування, прогностичної, моделюючої, коригуючої, пропагандистської, поширення результативного досвіду і здійснення методичного супроводу застосування зазначених технологій, функцій цілісності та узгодженості системи методичної роботи ЗНЗ, реалізації внутрішніх (інформаційні, організаційно-діяльнісні, комунікативні, управлінські) і зовнішніх зв'язків (зв'язки внутрішньошкільної методичної роботи з діяльністю міського (районного) методичного кабінету, обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, позашкільних навчально-виховних закладів, державних органів, громадських організацій, установ культури, соціальних служб, медичних закладів). На думку Т. Ткачової, особливою є *випереджаюча функція* методичних служб, згідно з якою методисти мають бути консультантами з перспективних питань організації освіти дорослих, а зміст діяльності методичної служби має забезпечувати духовний, професійний розвиток та саморозвиток педагогів [10, с. 11].

У дослідженні спираємося на результати узагальнення принципів методичної роботи, отримані О. Мандражи [6], серед яких головними є єдність усіх ланок методичної роботи та їх підпорядкування меті, безперервне і систематичне підвищення кваліфікації і педагогічної майстерності вчителів, врахування педагогічного досвіду й стажу роботи вчителів, орієнтування вчителів на професійну самореалізацію і творчий роз-

виток упродовж життя, упередження переваження суб'єктів педагогічного процесу, заохочення вчителів до самоосвіти й самовиховання. Т. Ткачова [10] уточнює принципи системності, концептуальності, перспективності, об'єктивності, демократизму, гуманізму, педагогічного оптимізму, компетентності, диференціації та особистісної спрямованості, реалізація яких поліпшує ефективність методичної роботи ЗНЗ.

До форм організації методичної роботи І. Титаренко [9] відносить колективні (педагогічні ради, науково-практичні конференції, педагогічні читання, інструктивно-методичні наради, методичні наради, методичні виставки), групові (методичні об'єднання, семінари, практикуми, консиліуми, творчі групи, ділові ігри, наставництво, огляд літератури, відкриті уроки та виховні заходи, лекції), індивідуальні (індивідуальні бесіди з керівниками школи, творчі звіти вчителів, участь у конкурсі «Вчитель року», самоосвіта, складання портфоліо, стажування), інноваційні (впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес, використання можливостей «Інтернет», участь у міжнародних проєктах та співробітництво з колегами з інших країн, дистанційне навчання).

Безумовно, кожен дослідник визначає напрями методичної роботи з учителями відповідно до поставлених завдань у дослідженні. Так, в експериментальній роботі Т. Ткачової [10] методична робота проводилася за такими напрямками: інформаційно-просвітницький, експертно-діагностичний, описово-корекційний, експериментально-дослідницький, що й відповідало поставленим завданням. Напрями діяльності міської методичної служби з питань розвитку духовної культури вчителя такі: комплексне планування роботи з педагогічними кадрами; конкретизація завдань, змісту, форм і методів роботи з педкадрами відповідно до рівня майстерності та категорії; вибір засобів найбільш оптимальної взаємодії методичних служб міського та шкільного рівнів; створення необхідних нормативно-правових, матеріально-фінансових та психолого-педагогічних умов. О. Манджари [6] називає основні напрями діяльності науково-методичних центрів, а саме вчасне поінформування вчителів; підвищення кваліфікації педагогічних працівників через організацію роботи за предметною підготовкою, осмислення історичних, культурологічних, соціальних, філософських основ педагогічної діяльності та засвоєння нових типів діяльності (програмування, проектування, прогнозування тощо), необхідних для сучасної педагогічної практики; розробка й апробація передових педагогічних ідей через

організацію експериментальної роботи в освітніх установах; розробка програмно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

На основі результатів аналізу досліджень, проведених Н. Беседою, Н. Грищенко, С. Майданенко, Я. Стемковською, І. Титаренко, уточнимо, що педагогічні умови, які б стимулювали професійну самореалізацію вчителів, слід умовно поділити на суб'єктивні (стимулювання позитивної мотивації учителів до методичної роботи, урахування особливостей навчання дорослих, їх досвіду й стажу педагогічної роботи, стимулювання самоосвіти педагогічних працівників, формування організаційної культури керівників, методистів, учителів, підготовка керівників, методистів до організації методичної роботи у ЗНЗ) та об'єктивні (удосконалення змісту та структури методичної роботи ЗНЗ на основі аналізу результатів діагностування потреб і запитів учителів, орієнтування її на розвиток особистості тих, хто навчається, і тих, хто навчає; використання інноваційних прийомів, методів у методичній роботі ЗНЗ, створення позитивного соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі; впровадження ІКТ для підвищення ефективності методичної роботи в ЗНЗ; розробка моделі системи методичної роботи ЗНЗ, яка б стимулювала професійну самореалізацію вчителів; засвоєння та реалізація нових підходів навчання і виховання для підвищення якості навчання і виховання учнів).

Методична робота з педагогічними кадрами в дослідженні Т. Ткачова [10] здійснювалася за такими рівнями, як індивідуальна робота на аналітико-підготовчому етапі; робота в шкільному проблемно-практичному семінарі на креативно-пошуковому етапі; робота в міських предметних навчально-методичних об'єднаннях на конструктивно-розвиваючому етапі; робота в міських предметних навчально-методичних об'єднаннях на стратегічно-розвиваючому етапі. І. Харкавців [11] зазначає, що професійне зростання має складатися із психологічної та емоційної готовності, пізнавальної й операційно-технологічної активності. Водночас до критеріїв якості професійного самовдосконалення і зростання педагога автор відносить самоусвідомлення педагогом значущості професійного зростання, сукупність необхідних особистісно-професійних якостей, система ставлень до людей і до педагогічної діяльності, наявність сформованої акмеологічної позиції, підвищення професійних знань і розширення загальнокультурного кругозору, вдосконалення умінь і навичок, використання педагогічних технологій.

Посилаючись на досвід попередників, а також на результати аналізу проведеного діагностування, виявили високий, середній, низький рівні професійної самореалізації учителів за відповідними критеріями і показниками. Уточнені критерії з відповідними показниками: мотиваційний – наявність потреби у професійній самореалізації у методичній роботі, сформованість ціннісної орієнтації на самовдосконалення і розвиток творчого потенціалу; пізнавальний – самопізнання внутрішнього потенціалу, опанування знаннями і вміннями методичної роботи; технологічний – здатність розробляти нові прийоми і методи, форми методичної роботи та реалізовувати на практиці інноваційний підхід; особистісний – здатність до продуктивної співпраці, міжособистісної взаємодії на засадах партнерства, вміння рефлексії і самоорганізації.

Результатом є високий рівень професійної самореалізації учителів у методичній роботі ЗНЗ, який передбачає виражену потребу в професійній самореалізації у методичній роботі, сформованість ціннісної орієнтації на самовдосконалення і розвиток творчого потенціалу; постійне самопізнання внутрішнього потенціалу, опанування знаннями і вміннями методичної роботи; розвинену здатність розробляти нові прийоми і методи, форми методичної роботи та реалізовувати на практиці інноваційний підхід; сформовану здатність до продуктивної співпраці, міжособистісної взаємодії на засадах партнерства, вміння рефлексії і самоорганізації.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури, праць з теорії професійної самореалізації особистості, наявного стану практики дав змогу визначити методичну роботу ЗНЗ як цілісну та динамічну систему, складовими якої є мета, завдання, стратегія, системоутворювальний фактор, структура, функції, зміст, принципи, засоби (прийоми, методи, форми, технології), напрями розвитку системи, педагогічні умови, рівні на основі уточнених критеріїв, показників та результат. Уточнено поняття «система методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів» як злагоджена дія всіх її складових, реалізація яких підпорядкована меті і завданням, позитивним результатам освітнього процесу. Однією з важливих її функцій є стимулювання вчителів до професійної самореалізації. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є

розробка педагогічної технології стимулювання вчителів до професійної самореалізації у методичній роботі ЗНЗ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беседа Н. Підготовка вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій у системі методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Беседа. – К., 2012. – 20 с.
2. Грищенко Н. Розвиток комунікативних умінь учителів у системі методичної роботи загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Грищенко. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
3. Кутова О. Підготовка вчителя до використання технологій естетичного виховання учнів у системі методичної роботи школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Кутова. – К., 2012. – 20 с.
4. Литвин Л. Професійне становлення молодого вчителя в системі спільної науково-методичної роботи районного відділу освіти і школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Литвин. – Кіровоград, 2010. – 20 с.
5. Майданенко С. Організація методичної роботи в педагогічному училищі в умовах реалізації ступеневої професійної освіти вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Майданенко. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
6. Мандражи О. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Мандражи. – К., 2014. – 270 с.
7. Рибалко Л. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): [монографія] / Л. Рибалко. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. – 442 с.
8. Стемковська Я. Розвиток організаційної культури вчителів у системі науково-методичної роботи школи художньо-естетичного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Я. Стемковська. – Черкаси, 2014. – 20 с.
9. Титаренко І. Післядипломна освіта вчителя початкових класів в системі методичної роботи загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Титаренко. – К., 2005. – 20 с.
10. Ткачова Т. Розвиток духовної культури особистості вчителя в системі методичної роботи закладів освіти міста: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Ткачова. – Луганськ, 2004. – 20 с.
11. Харкавців І. Розвиток педагогічної творчості вчителя у процесі професійної самореалізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Харкавців. – К., 2010. – 20 с.